

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 15. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 3.—, za pol in četrt leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ v Ljubljani.

Leto IV.

Ljubljana, meseca decembra 1906.

Št. 12.

Dva politična programa.

II.

Anonimni pisatelj brošure „Der Panslavismus“ najprej kritično preiskuje razne programe in razna gesla, ki naj rešijo slovensko narodnost germanizacije.

Stari patriotje se tolažijo, *da bo že nekoč bolje, da mora priti nekoč pravična vlada, opirajoča se na § 19. državnih osnovnih zakonov, ki govori o narodni in jezikovni enakopravnosti*. Pisatelj dokazuje iz dosedanje izkušnosti, da se od avstrijskih vlad ne moremo nadejati boljše prihodnosti. Sami si moramo iskati sredstvo za izboljšanje svojega položaja.

Volilna reforma, čeprav bi se izvršila v našo korist, nam dotlej nič ne pomaga, dokler nimamo moč, ki bi nastopali nova politična pota. Ko se je zapletla naša monarhija v konflikt s Srbijo, so bili jugoslovanski poslanci zoper neki nujni predlog, ker je bila srbska nesreča koristna za slovensko svinjerejo!

Hrvaško državno pravo, po katerem bi se Slovenci kot planinski Hrvatje združili in stopili s hrvaštvom, je nedosežen ideal. Hrvaška državnopravna stranka se ves čas svojega obstanka niti za las ni približala svojemu cilju. Praktično nedosežen cilj je pa fantom, ki ne more biti ideal naroda. Hrvaško državno pravo ima nespremljiva in nepremagljiva nasprotnika v nemškem „Drang nach Osten“ in v madjarskem šovinizmu. Poleg tega je treba računati kot z nasprotniki s Srbi in z Italijani in dalje s Turčijo in z Rusijo. Na srečne politične kombinacije se pa ni zanašati, ker katastrofalna politika je preveč odvisna od slučaja in se more izvršiti tudi nam v škodo.

Sicer pa bi hrvaška država, če bi se nam slučajno posrečila, ne bila zmožna samostojnega življenja, marveč bi bila čisto odvisna od mogočnega soseda, od nemškega vpliva, ki bi jo mogel polagoma udušiti.

Res je, da bi združeni Slovenci in Hrvati pridobili na številu, toda to ne bi bilo dovolj za samostojno politično, gospodarsko in kulturno življenje. Hrvaške tradicije se ne morejo pri nas ukoreniniti, kulturno stoje naše ljudske mase višje

nego hrvaške, gospodarsko se bolj gibljemo, narodna zavednost je pri nas večja in imamo že nekako politično šolo. Hrvatje še vsega tega pogrešajo.

Ali nam more *jugoslovanska ideja ali moderno ilirstvo* zagotoviti naše življenske pogoje?

Načelno ne bi imeli proti nji ničesar, ko bi mogli vedeti, kako se naj uresniči, in ko bi bili prepričani, da je sploh njeno uresničenje mogoče.

Masa 19 milijonov prebivalcev bi zadoščala, da bi slovanski Balkan samostojno živel, toda biti bi moral dobro organizovan, kulturno razvit, gospodarsko in socialno v dobrem stanju, politično izšolan, npravno zdrav. Sedanje razmere so pa ravno nasprotno: kultura nizka, gospodarski in socialni položaj slab, nedostatek politične izšolanosti, desorganizacija, poleg drugih napak zlasti alkohol in spolna nebrzdanost slabita jugoslovanske narode in jim kazita značaje.

Vse evropske velesile bodo vedno proti temu, da bi se slovanski Balkan zedinil, notranje okreplil, gospodarsko povzdignil in npravno očistil. Jugoslovansko idejo bi mogli uresničiti, ako bi premagali odpor evropskih velesil. Za to pa nimamo niti fizičnih niti moralnih moči.

Slovanska vzajemnost, ki se je porodila pri Čehih, to je beseda brez vsebine, fraza, dokler ne vemo, kaj naj pomenja pravzaprav. Politično zvezo vseh Slovanov? Ne! Tesno kulturno zvezo, skupen jezik, šole, uradovanje? Ne! Ali je naj vzajemno podpiramo kot eden za vse in vsi za enega in naj imamo skupno vodstvo? Ne! Torej, kaj pa . . . ?

Čehi so nam vzor v drobnem delu in v gospodarskem napredku; tem bolj se čudimo njim, ki so najboljši delavci in boritelji v vseh podrobnih slovanskih prizadevanjih, da nimajo v velikih vprašanjih nobenega načrta.

Naslajali smo se dalje in opajali z „*moskalofilstvom*“, z mogočno slovansko državo Rusijo, ki uresniči slovansko misel in slovanski svet. S svojim „*panslavizmom*“ smo imeli sicer smolo: Rusi so nas imeli na sumu, da smo prijatelji „*Rusije*“, in „*Rusija*“ je bila mnenja, da smo nevarni njenemu absolutizmu. Mi pa smo še vedno verovali in upali.

Prišla je rusko-japonska vojna, z njo pa vojaške revolucije, uradniški štrajki, popolna zmedenost v upravi, porazi na suhem in na morju. Nam ni bilo toliko žal človeških in gmotnih žrtev, ki jih je zahtevala vojna, žal nam je bilo ideje, ki je z njimi vred padla: izginila je vera in upanje v moč carizma!

Po tem kritičnem delu prehaja pisatelj k pozitivnim nasvetom.

Dvoje stvari potrebuje narod za samostojno narodno, gospodarsko in kulturno življenje: *ljudske mase in kulture*.¹ Kultura se pridobi, masa mora biti dana od narave. Narodi bodisi brez kulture bodisi brez mase postanejo odvisni od svojih sosedov. Ako so zemljepisni ali zgodovinski pogoji ali duševne last-

¹ Kultura pomenja pisatelju: 1. urejeno in razvito šolstvo, literatura (leposlovna in znanstvena), muzeji, galerije itd; 2. gospodarsko in socialno blagostanje, dobra prometna sredstva, industrijska podjetja; 3. vzgoja, olike; 4. narodove tradicije, zgodovinski spomini; 5. javna in zasebna, politična in individualna npravnost.

nosti kakšnega naroda zelo ugodni, potem zadoščata za samostojno življenje tudi manjša masa in kultura. V nasprotnem slučaju je treba tem večje mase in kulture, čim bolj neugodne so zemljepisne ali zgodovinske razmere ali duševne lastnosti. Če je pri kakem narodu kultura manjša, mora biti pa ljudska masa tem večja in drugi pogoji (zemljepisna lega) ugodni. In nasprotno zopet zadošča manjše število prebivalcev za samostojnost kakega naroda, ako je njih kultura velika. —

Izmed vseh slovanskih narodov imajo samo Rusi in Poljaki zagotovljeno prihodnjost.

Rusi imajo sicer nizko ljudsko kulturo, zato pa ogromno ljudsko maso in ugodno zemljepisno lego. Poljaki nasprotno se ne morejo ponašati s tako velikansko ljudsko maso, zato pa višjo kulturo.

Zapadni in južni Slovani so zakrivili doslej dve veliki napaki, ki sta onemogočevali razvoj vseslovanskega ali panslavističnega gibanja. Prva napaka je bila ta, da smo slabo poznali ruski narod in ga zamenjavali (identificirali) z oficielno rusko vlado. Drugič pa nismo poznali Poljakov.

V Rusiji ima slovanstvo velikanske rezerve, ki jih je pa še treba izšolati in organizirati, predno bodo mogle poseči v boj proti germanskemu „Drang nach Osten“. Politika Rusov nasproti Poljakom je nezmisljena in Slovanom škodljiva. Tako mnogoštevilen narod, kakor je poljski, s tako razvito kulturo in tako živimi zgodovinskimi tradicijami se ne da raznaroditi. To je nezmisljeno. Na drugi strani je pa tako počenjanje tudi škodljivo slovanstvu, ki izgublja vse te ogromne zaklade poljske znanosti in umetnosti, poljske narodne individualnosti. A tudi za Rusijo samo je najbolje, ako ima ob nemški meji zanesljive in zadovoljne podanike, zlasti sedaj za časa velike krize, ki stresa cesarstvo.

Izhodišče slovanske politike mora biti: avtonomija poljskega kraljestva.

Rusi morajo izprevideti, da nič ne izgubijo, ako se odrečejo, kar ni njih, marveč da s tem pridobe mir na znotraj in varnost na zunaj. Poljaki zopet se morajo odreči svoji ekskluzivno poljsko-narodni zahtevi, da bi se uresničilo čisto neodvisno poljsko kraljestvo z istim obsegom, kakor ga je imelo v zgodovini, ko se je razprostiralo od Severnega morja pa do Črnega.

Prvi korak vseslovanske politike je torej avtonomija Poljskega. Vpliv poljskega kraljestva bi se kazal tudi v zunanji politiki. Razmere na Ruskem bi se izčistile, Poljaki v Galiciji, Šleziji in na Pruskem bi dobili oporo. Poljaki bi delovali za politično in gospodarsko zvezo Avstrije z Rusijo, za katero bi pridobili tudi Francijo. Tako bi prišlo do trozveze „Avstrija-Rusija-Francija“, ki bi gojila prijateljske razmere do Italije in Anglije. To bi bil drugi korak naše politike.

Kakor hitro bi se Avstrija otresla nemškega, oziroma pruskega vpliva, bi izginila tudi nemška hegenomija v Avstriji. V zakonodajstvu, upravi, šolstvu, v vsej zunanji in notranji politiki bi nastopile naravne razmere: slovanski živelj bi prišel do svoje veljave, ki mu gre kot večini prebivalstva. To bi bil tretji korak vseslovanske politike.

Posledica teh izprememb bi dalje bila, da bi se Avstro-Ogrska iz dualistično-centralistične države pretvorila v narodno-federalistično Avstrijo. Naša monarhija se mora zopet vrniti k svoji zgodovinski nalogi, ki je bila: zveza raznih narodov za boj proti Turkom in za neodvisnost od „svete rimske države nemške narodnosti“. Sedanja naloga Avstrije je boj proti vsenemški politiki ali germanskemu „Drang nach Osten“.

Ako se zavedamo važnega trenutka in dobimo zaveznikov, ni dvoma, da v tem boju zmagamo. Poljske pokrajine bi osvobodili pruskega gospodstva in jih priklopili poljskemu kraljestvu. In to bi bil četrti korak naše politike.

Ko bi se to zgodilo, potem bi mogla tudi Avstrija mirno prepustiti še poljsko Galicijo, za kar bi se oškodovala na Balkanu.

Kaj naj počnemo med tem, dokler Rusi in Poljaki ne rešijo svoje naloge?

Slovenski narod slabi alkoholizem, našemu duševnemu razvoju zelo škoduje prirojena nestalnost in lahkomišljenost, ovira nas okolnost, da kulturna središča (mesta in industrijski kraji) niso v naših rokah.

Treba je, da vzbujamo, razvijamo in organiziramo vse *duševne* moči svojega naroda. Skrbimo zlasti za dobro ljudsko šolo in za žensko izobrazbo! Dalje je treba, da vzbujamo, razvijamo in organizujemo svoje *gospodarske* moči. Snujmo svoja industrijska podjetja! Gledati pa moramo tudi na to, da ohranimo in krepimo svoje *telesne* sile. Zlasti pobijajmo alkoholizem!

To so misli anonimnega pisatelja-rojaka. Glavna moč njegovih izvajanj je v kritičnem delu. Kar se tiče pozitivnih nasvetov, tu zlasti priznavamo z zadoščenjem, da kaže realnejše umevanje rusko-poljskega vprašanja. Ostal pa je na polovici pota, ker si še ni rešil ukrajinskega ali rusinskega vprašanja v zmislu pravičnosti in dejanskih razmer. In vendar tu ne gre za nikakšen „interessantes Natiönchen“, ampak za narod, ki šteje nad 30 milijonov ljudi. Osvojevalno politiko, na katero se opirajo daljnji načrti pisateljevi, pa zavračamo, ker zidamo prihodnost na podlagi političnega in socialnega napredka posameznikov in narodov.

X Poglavje o našem gledišču.

(Konec.)

Pot pa, po kateri bi se moglo zainteresovati čim dalje širše kroge za centralo slovenske dramatične umetnosti, bi bila nekako taka: Po nekaterih slovenskih mestih, kakor v Trstu, Gorici, Celju, so že zdaj dramatična društva, drugod zopet dramatični klubi ali odseki; po mnogih manjših mestih, po trgih in večjih vaseh goje čitalnice, pevsko in bralna društva med drugim tudi dramatično, četudi so redke take predstave in so največkrat združene s pevskimi in glasbenimi točkami. Vobče take priredbe prinašajo nekak čisti dohodek, ki se porabi v razne namene,

le redkokdaj pa samo v dramatične. Da bi se še marsikje dala gojiti dramatika, kjer je danes še ni, ali izdatneje, zato so nam priča baš klerikalci s svojimi priredbami. Da bi bile take uprizoritve ob ugodnem času in skrbno naštudirane dobra šola ne samo za izvršujoče osebe, ampak tudi za gledalce, to je brez dvoma, saj moderna struja, ki hoče nesti umetnost med ljudstvo in popularizirati vedo, se povsod poslužuje tudi tega sredstva. Mesto pa da predstavljajo te reči slučajne osebe, ki se v malih krajih seveda redno kličejo na pomoč, naj bi se združile v stalen dramatičen klub ali v večjih krajih v dramatična društva, ki bi v svoje namene razpolagalo s čistimi dohodki in pobiralo tudi gotove mesečne prispevke od članov in podpornikov. S tem bi igralci-diletantje imeli več zanimanja za dramatično umetnost, na drugi strani pa bi se tudi čim dalje bolj spopolnjevali v svojih ulogah.

Da pa dobi tak klub ali društvo še višjo življensko moč, da se mu povzdigne nekako tudi ugled pri domačinih, zato naj bi stopil v zvezo z osrednjim ljubljanskim društvom. Moja misel je torej, da bi mi Slovenci organizirali vsaj svoja diletantska dramatična društva, ker nimamo mnogo gledišč, da bi mogla stopiti v zvezo med seboj ter se medsebojno podpirala. Osrednje društvo bi moralo iti diletantom na roko z nasveti, s tiskovinami, kostimi in s svojim vzgledom in to na ta način, da bi od časa do časa ta ali oni igralec nastopil na diletantskem odru skupno z diletanti, kar bi bilo za te dobra šola; da bi drugič osrednje društvo v Ljubljani vabilo k vzornim predstavam boljše igralce-diletante in prirejalo za ljudstvo z dežele skupne vlake, s katerimi bi prihajali gledalci z dežele v ljubljansko gledišče. Nasproti pa bi bile omenjene diletantske družbe zavezane prispevati z gotovimi zneski v osrednjo blagajno, oziroma plačati vožnjo in dijete igralcem ljubljanskega gledišča, ako bi kje nastopili. Na ta način bi se gotovo nabralo tistih 12.000 kron, od katerih je baje odvisna usoda ljubljanskega gledišča.

Če kdo preveč misli na trška ali celo vaška dramatična društva, bi se mu utegnil zdeti moj nasvet malenkosten in neizdaten. Opozoriti pa hočem na nekatere konkretne slučaje. Ker so mi tržaške razmere najbolj znane in ker je Trst največje slovensko mesto, naj spregovorim najprvo o ugodnostih, ki bi nastale za slovensko dramatično umetnost, ako bi stopilo ljubljansko dramatično društvo v zvezo s tržaškim. Trst ima sedaj v „Narodnem domu“ dvorano z odrom, kjer je prostora gotovo za več občinstva, nego ga sprejme ljubljansko gledišče. Razen tega imata Sv. Ivan in Barkovlje svoji razmeroma veliki dvorani z odrom, kjer se je že dostikrat igralo. Da ni nemila usoda tako naglo vrgla v grob M. Žužka, ki je ves gorel za gledišče, bi imeli že dve leti, gotovo pa, odkar je dogotovljen „Narodni dom“, v Trstu redne predstave (štiri do osem na mesec). Po Žužkovi smrti smo sestavljali proračune z namenom, da bi nastavili enega glavnega igralca-učitelja in par stranskih, in v tem proračunu so stali tisočaki, ki smo si jih upali dobiti od rednih predstav in prispevkov od članov. Žal, da ni bilo tedaj energičnega veščaka, ki bi bil načrt izvršil. Ker pa še zdaj

ni učitelja, ni tudi naraščaja, in bati se je, da bo dramatika slovenska ob Adriji nazadovala, mesto da bi se razvijala. Zato tudi Trst potrebuje zvez z ljubljanskim društvom. Kar se tiče občinstva, ki bi polnilo gledišče, naj spomnim tiste ljubljanske igralce, ki so pred par leti o binkoštih nastopili v „Desetem bratu“ v gledišču Fenice, na pestri in živi prizor, ki se jim je nudil z odra na občinstvo, do 2000 glav broječe, ki je sedelo na stopnicah amfiteatralično zgrajenega gledišča. Govorilo se je že par let tudi, da namerava ljubljanska opera prirediti v Trstu nekoliko predstav, pa tudi iz tega, žal, ni bilo nič. Pa tudi v goriškem „Trgovskem demu“ sem videl prostorno dvorano, kjer tamošnji diletantje prirejajo svoje predstave, mislim pa, da se ne nahajajo nič na boljšem od tržaških, kvečjemu da imajo nekaj več navdušenja, ker je njih društvo še mlado.

Kakor se razvijajo razmere v teh dveh južnih mestih Slovincem v prid, bo treba sploh misliti na ustanovitev rednih gledišč, in to čez nedolgo, kajti tu mora gledišče bolj kakor v kakem drugem mestu na Slovenskem izpolnovati nalogo narodnega vzgojevališča in ljudskega izobraževališča. In četudi mora stremeti naša dramatična umetnost za tem, da se čim bolj približa ostali jugoslovanski, vendar bomo izvršili lepo pripravljalo delo, če se najprej sami tudi v tem pogledu zavemo, kaj smo in kaj premoremo.

Slednjič hočem še opozoriti na sklepe lanskega shoda umetnikov v Lüttichu, ker so leti jako točno označili dolžnosti dežele in države napram gledišču, ki je smatrajo za prevažno vzgojevalno inštitucijo, ter pokazati, kako stališče so zavzeli Čehi, ki so nam tudi v dramatiki učitelji, napram tem sklepom. Shod umetnikov v Lüttichu je proglasil 1. za dolžnost države, da ustanovi vsakemu ljudstvu eno gledišče ali je vsaj gmotno podpira; 2. se je sklenilo, da se ustanove posebne glediške komisije, ki imajo nalogo, da prouče razmere pri glediščih in stanje igralcev, ki je splošno nepovoljno; od njih se tudi pričakuje, da povzdignejo rovenj glediškega repertoarja. Glavna naloga teh komisij pa je, da skrbe za ustanovitev gledišč za ljudstvo; v teh glediščih naj se vrše predstave z nizko vstopnino ali sploh brez vstopnine; stalnim glediščem, ki niso deželne ustanove, naj se dajejo izdatne podpore, to da je absolutna dolžnost deželne in državne uprave; take podpore pa naj se omejujejo za uprizoritev pravih umotvorov, kakršne podpore zahtevajo umetniki tudi za javne knjižnice, muzeje in konservatorije. Slednjič se je sklenilo, da se v Bruselju osnuje mednarodni komite, ki bo apeliral na vlade, da izvrše te sklepe. 5. novembra 1905. je poročal bivši glediški ravnatelj F. A. Šubert v „Umelečki besedi“ v Pragi o teh sklepih in nato se je sprejela od zborovalcev sledeča resolucija: „Popolnoma se pripoznava važni vpliv, ki ga ima gledišče kot zavod, ki demokratizuje umetnost, izjednačuje socialna nasprotstva in vzbuja ljubezen do umetnosti in materinega jezika, zato se pridružuje sklepom umetnikov, zbranih v Lüttichu, ter izraža sledeče želje: 1. Občine, oziroma dežela in država naj z moralno in gmotno podporo deluje na to, da postane tudi gledišče, kakor je šola, zavod javne uprave. 2. Javna uprava naj moralno in gmotno podpira snovanje gledišč za ljudstvo,

kar se bo najlože tako zgodilo, da stalni odri kakor tudi glediške družbe in diletantska društva od časa do časa prirede igre z nizkimi vstopninami ali popolnoma zastonj. 3. Država naj osnuje za vsak narod ali posebno gledišče ali vsaj eno podpira, stalnim odrom pa naj daje izdatnejše podpore za uprizoritev dovršenih dram. 4. Za vsako narodnost naj se osnuje posebna glediška komisija, ki naj študira glediške razmere in stavi deželni in državni vladi primerne predloge v povzdigo gledišča. 5. „U. b.“ se pozivlja, da stori korake, ki privedejo do tega cilja.“

Sicer se še ni nič slišalo ali čitalo, da bi bila vlada storila kakov korak v povzdiga zlasti slovanskih gledišč v državi, vendar je upati, da pride enkrat tudi do tega. Dotlej pa moramo skušati pomagati si sami, in če celo Čehi tako skrbijo za svoja gledišča in imenujejo v Brnu poleg tako zaželenega vseučilišča ob enem gledišče, za katero imajo nabranih že na stotisoče kron, koliko bolj moramo mi skrbeti, da nam nazadnjaki ne uničijo enega, četudi ni bogve kako sijajno. Če pa se to zgodi, tedaj bomo morali reči, da tudi nas zadene dober del krivde, ker smo imeli v svoji ozkosrčni skrbi vprte oči le na eno samo točko, ki se lahko s šalo pokrije, ne more pa se zgoditi to zdravi, probujeni deželi, ki ima svoje naravne potrebe, kulturne prav tako kakor gmotne. Navadimo torej ljudstvo, da bo začelo gledati više, da bo imelo tudi kulturne potrebe, da bo klicalo ne samo panem, ampak tudi circenses, circenses v najboljšem pomenu, potem ne bo več treba trepetati za eno, ljubljansko, gledišče, imeli jih bomo več.

Dr. Ivan Merhar.

Pregled.

Gospodarstvo.

V gospodarski kroniki za september poroča dr. P. Arndt v *Jahrb. f. Nat. u. Stat.* o gospodarskem položaju na *Nemškem*.

Vkljub temu, da je obrt imela tekom poletnih mesecev mnogo opravila, se je vendar v septembru pokazalo čisto odločno, da je konjunktura črta šinila kvišku — kakor običajno ob začetku jesenske seziije. V septembru je konjunktura i na trgu za blago i na trgu za delo dosegla najugodnejši višek v tekočem letu. Napeti položaj na trgu za premog se je v septembru le še bolj poostril; jako živahno se je povpraševalo po industrijskem premogu ter po premogu za domačo kurjavo. Premogokopi so imeli toliko posla, da niso mogli izvrševati pravočasno naročil; konsumenti so jih vsled tega priganjali, tako da je bilo na trgu za premog kaj čilo. Delavskih moči je primanjkovalo, zato se je moral ta nedostatek paralizirati z delom čez uro, a vendar premogokopi niso mogli zadovoljevati zahtev konsumentov. Slična je bila podoba na trgu za železo in v

železarski obrti. Dasiravno so napela vse sile, kar so jih imela na razpolago, podjetja le niso mogla ustrezati ogromnim naročilom; povsod so se oglašale pritožbe, da ni dovolj delavskih moči. Posledica izredno ugodnega položaja na trgu za železo je bila, da so cene poskočile, dočim je tendenca cen na trgu za premog precej stanovitna ostala v kljub visoki konjunkturi.

Torej nekakšna zlata doba!

Dunajski dopisnik „Frankfurter Ztg.“ pa piše dne 1. decembra 1906. o gospodarskem položaju v Avstriji:

Pogled na kurzni list zadošča, da se nam predoči, kako v Avstriji nedostaja smelega, pogumnega duha, in kako ta nedostatek duši v ožjih delokrogih stvarjajoče sile; da se nam pojasni, kako je dunajska burza padla na nivo lokalnega trga, kateri se zunanjim vplivom le slabo more ustavljati. Če je pa kakšna burza ali banka v Avstriji izgubila mednarodni pomen, ni še nobena taka nesreča, in če bi bila, se lahko preboli, ako pomislimo, koliko ledine čaka še v domači deželi, da jo obdelamo. Velikanske vodne moči v Alpah razveseljujejo dandanes le prijatelja prirode; pokrajine južno od Donave pretežno goje gozdno kulturo in travnike, ki ne donajajo mnogo dohodka; avstrijska pomorska trgovina je skromna; vožnja po Donavi je le slaboten odsev prometa po drugih evropskih rekah; v Dalmaciji tri četrtine prebivalstva poznajo železnice le iz pri-povedovanja; petrolejska industrija ne more procvitati, ker so interesi pre-malenkosti; avstrijska tekstilna veleobrt se je poslužila udobnosti asoacije kapitala le v skromni meri; kemična industrija je še malo razvita; elektrokemija je še skoro popolnoma neznana . . .

Torej smo v Avstriji šele v začetku gospodarskega razvoja?

Da, v istini! Skoro da so nas prehitele vse druge države. Tudi Ogrska.

Zanimljivo je, primerjati Avstrijo z Ogrsko, kako se gospodarski razvijata. Kaj je bila Ogrska, ko je dobila zopet svojo samostojno upravo in ustavo leta 1867. in kaj je danes! Takrat in še par desetletij pozneje se je zdelo, da se ne bo otesla vpliva gospodarske premoči avstrijske. Zdaj opažamo, da se list obrača in da prihaja Avstrija polagoma pod vpliv Ogrske v gospodarskem oziru . . .

Koliko se je ironiziralo novo koalicijsko ministrstvo na Ogrskem! Tako zvano „veliko“ ministrstvo! Čisto neopravičena ironija: premislite le, da ima *Košut* trgovinsko ministrstvo v rokah. In zakaj baš to? Zakaj si ni izbral družega portfelja? Ker je v njegovem programu, da se mora Ogrska predvsem v tem področju emancipirati tujih vplivov in osamosvojiti. In baš začetkom decembra 1906. je razvijal v ogrski zbornici svoj gospodarski program, po katerem hoče doseči, „da bi se domovini dobro godilo“. V avstrijskih ministrstvih, kolikor vemo, še ni bilo trgovinskega ali poljedelskega ministra. kateri bi bil lahko trdil o sebi, da ima določen načrt svojemu delovanju! Živel so in žive od danes do jutri. In še nekaj: avstrijske vlade še nismo imeli takšne, da bi bil vsak minister zase in za svoje delovanje odgovarjal. Skoro vselej je bil ministrski pred-

sednik duša vlade, ki se je opiral navadno na finančnega ministra. Na Ogrskem so ministri večje duševne kapacitete. Vsak izvršuje program celote v svojem področju in vsak si je tega svest.

Letos se je iz Rusije izvažalo zlasti mnogo žita. To je tem nenavadnejše, ker so ruske razmere tako zmedene in ker se lakota pojavlja na premnogih krajih. Ruski eksport pšenice, rži, ovs, ječmena in koruze za leto 1905/1906 je dosegel tako visoko stopinjo, da ga je nadkriljeval samo eksport za l. 1904-1905., ki je bil v zadnjem desetletju sploh najvišji. Oni je štel skupaj 542 mil. pudov žita za 452 mil. rubljev, ta pa 609 mil. pudov za 507 mil. rubljev.

Konferenca v Algecirasu je uredila razmere v Maroku, a ne za dolgo in le na papirju. Nemiri se zadnje mesece zopet pojavljajo. Stari pretendent, ki si je lastil krono, še ni bil premagan, in že se oglašajo novi. Domačini napadajo Evropejce. Španija, Italija in Francija so poslale vojno brodovje proti Maroku, da straše nemirne življe. Ista pesem, kakor s Turčijo in njenimi reformami v Macedoniji in drugod, ki jih je vedno obetala, pa nikoli izvršila.

Trgovinski spor med Avstro-Ogrsko in Srbijo še ni končan, bliža se pa ugodni in častni rešitvi za Srbijo. Za Avstro-Ogrsko bi ne bil poniževalen, ako bi ne bil Goluchowski, prejšnji vnani minister, tako domišljivo nestrpen in ošaben napram zahtevam Srbije. Aehrenthal je pokazal, da je previdnejši; zato bo njegova gospodarska politika uspešnejša.

Bolgarska vlada je leta 1894. sklenila podporo vsaki „tvornici“, ki ima najmanj 25.000 levov (frankov) osnovnega kapitala in 20 delavcev. Ob času tega sklepa je bilo 100 podjetij, ki so se ga mogla poslužiti; pozneje jih je nastalo še 66. V vseh subvencioniranih tvornicah je 6144 delavcev, med njimi 2000 žensk. Tretjina podjetij razpolaga s kapitalom do 50.000 fr., 12 s kapitalom nad pol milijona, tri s kapitalom nad en milijon. Vsega osnovnega kapitala je nad 30 milijonov. Vodno moč izrablja 292 tvornic, parostrojev je 86, elektromotorov 6. Najbolj industrijalna so mesta: Sofija 23 tvornic, Gabrovo 22, Slivno 16, Ruščuk 15 in Plovdiv 10. 6000 delavcev iz teh tvornic ima štiri socialistične stranke. V njih organizacijah je najmanj — delavcev. D.

Politika.

Volilna reforma za državni zbor je bila sprejeta v tretjem branju s 194 glasovi proti 63 glasovom. S tem je ta ustavni boj v poslanski zbornici dokončan. Napovedujejo se pa še težave v gosposki zbornici, ki straši s pluraliteto. Take opasne igre z avstrijskimi narodi naj si gosposka zbornica nikar ne dovoljuje, ako si neče sama sebi podkopati že precej trhla tla. Člani gosposke zbornice niso voljeni poslanci, torej ne zastopajo nikakšnega prebivalstva, marveč so imenovani od krone in živijo od njene milosti. Ako bi se jim posrečilo, da bi odklonili od zastopnikov avstrijskih narodov že sprejeti novi volilni red, ne vemo, kake posledice bi to utegnili imeti. Eno pa vemo: organizirani proletariat stoji

slej ko prej na straži, kar nam daje poroštvo, da nazaj ne moremo več, marveč le naprej!

Kar se tiče Slovencev, se ni doseglo pri drugem branju nobeno izboljšanje in je ostalo pri nasvetih odsekovih. Glavno delo je bilo pač prej, ko se je sestavljal vladni načrt in potem v odseku. Krivda liberalcev je bila ta, da niso nikdar prav vedeli, kaj in kako, živč do zadnjega v krivi veri, da iz volilne reforme ne bo nič. Zato so jih dogodki prehiteli in jih našli nepripravljene. Klerikalci so razumeli od začetka položaj in ga izkoristili, zamenjavši pri tem dobro načelo s strankarskim sredstvom. Zaslepljenost in nedoslednost liberalcev, kakor strankarsko izrabljanje načela od strani klerikalcev pa bodo čutili koroški in štajerski Slovenci v narodnem ter kranjski napredni sloji v političnem oziru. Toda — led je prebit, in dočim se slovenske meščanske stranke prepirajo zaradi Koroške, začenja prirejati socialistična stranka že volilne shode (doslej dva) na Koroškem, s čimur kaže edino pravo pot do uspehov.

Shod zaupnikov narodno-napredne stranke, ki se je vršil dne 15. novembra 1906, je vzprejel nov program, po katerem naj se stranka organizuje na temelju nacionalizma, demokratizma in svobodomiselnosti. Od programov iz leta 1894. in 1901. se loči sedanji program bistveno le v dveh točkah: zahteva se ločitev cerkve od države in šole ter splošna in enaka volilna pravica za vse parlamentarne zastope. Glede splošne in enake volilne pravice vsi sedanji neuspehi še niso spametovali narodno-napredne stranke, da bi se postavila enkrat na načelno in dosledno stališče. Zahteva splošnost in enakost le za zakonodajne in ne tudi za avtonomne zastope, s čimer je pokazala, da so se „demokratje ustrašili samega sebe: demokracije.“ V izvrševalni odbor so voljeni samo dosedanji možje, od katerih ni pričakovati preporeka, ker še vedno smatrajo politiko za šport.

„*Naša Zveza*“ se imenuje uradniško društvo in glasilo tega društva, ki je začelo izhajati meseca novembra in bo izhajalo v prostih obrokih.

Strokovna, stanovska organizacija vseh uradnikov je brezdvomno potrebna in priporočanja vredna. „*Naša Zveza*“ bodi politično društvo, ki naj obsega vse vrste slovenskega uradništva. Ako bi se uradniki raznih političnih prepričanj združili, da se bore za svoje stanovske in politične pravice, v kolikor se jim kratijo ali pri njih izvrševanju delajo nepravilnosti, za politično svobodo — to bi bila organizacija, ki bi morala biti izven dosedanjih političnih organizacij in nastopati samostojno. „*Naša Zveza*“ je pa postavila pri občinskih volitvah ljubljanskih v drugem razredu kandidate, ki so pristaši liberalne stranke. Njen predsednik je govoril na zaupnem shodu narodno-napredne stranke v njenem imenu in se dal voliti tudi v izvrševalni odbor liberalne stranke. Društvo je potemtakem le organizacija ene stranke. Kot tako more biti v političnih vprašanjih glasnik onih, ki se strinjajo s to politično strujo. Drugi uradniki vanj ne spadajo, ker je politično v zmislu ene stranke in ne samostojna strokovna in politična organizacija.

Socializem.

V. avstrijski zadružni kongres se je vršil dne 26. in 27. oktobra letos, prirejen po centralni zavezi avstrijskih konsumnih društev. Ta organizacija je imela svoj čas sicer težek porod, a sedaj napreduje zelo naglo. Tajniško poročilo namreč pravi, da je v letu 1905. pristopilo k zvezi 75 novih društev. Zveza šteje sedaj 381 zadrug s skupnim številom 120.000 članov. K statistiki razvoja je poročalo le 272 konsumnih društev. Ta društva so izkazala 113.730 članov s skupnim prometom 30,729.353 K. Čistega dobička so imele 1,790.415 K. Številke so v resnici večje, ker nekaj konsumnih zadrug ni podalo svojih poročil.

Poleg tega je poročalo zvezi 35 produktivnih zadrug, ki štejejo skupno 2680 oseb. Te zadruge so imele 3,909.613 K prometa in 196.757 K prebitka. Kakor povedo številke, so produktivne zadruge še slabo razvite, kar se more v največjih slučajih pripisati pomanjkanju zadostnega kapitala. Zelo razvito je življenje konsumnih društev na Nižjem Avstrijskem, kjer ima ta zaveza 41 članic in 54.000 članov. Zvezno glasilo izhaja v nemškem in češkem jeziku. Najvažnejša točka na dnevnem redu kongresa je bila ustanovitev podporne blagajne za uslužbenca zadrug. Zbor je z veliko večino vzprejel resolucijo, ki zavezuje zadruge, da prično že z novim letom 1907. vplačevati svoje doneske v to blagajno. Nadalje se je določilo, da konsumna društva po svojih močeh podpirajo produktivne zadruge, ki se vodijo v modernem zadružniškem duhu in ki temelje na zdravi podlagi. V bodoče naj se ustanavljajo take zadruge le, če to priporoča zaveza. — Ustanovilo se je končno še posebno tajništvo v Pragi za češka društva.

Pri tej priliki se je vršil tudi občni zbor nakupovalne družbe za avstrijska konsumna društva. To podjetje je moralo premagati mnogo težkoč. Razvilo se je vkljub temu, da ima družba lastnega kapitala le 90.000 K. V prvih 11 mesecih je imelo podjetje 5,500.000 K prometa.

Razno.

Umrli je v Gorici *Simon Gregorčič*, star 62 let, največji slovenski lirični pesnik iz Stritarjeve šole. Po svojem stanu duhovnik, ni zatrl v sebi človeka. Zato pa je moral izpiti kupo gorja do dna, preganjan, zaničevan in zasramovan od svojih sobratov. Dr. Mahnič in njegovi somišljeniki so ubili rahločutnega Simona Gregorčiča telesno in duševno . . .

Predmet Gregorčičevi poeziji je glavno ljubezen do slovenskega doma in rodu. Med najimenitnejšimi njegovimi pesnimi so: Človeka nikar! Oljki, V pepelnični noči, Soči, Naš čolnič otmimo! Romarica, Nazaj v planinski raj! Lovorika na grob možu, Ujetega ptiča tožba.

Simon Gregorčič je bil najpopularnejši slovenski pesnik.

Avstrijski episkopat (to so nadškofje in škofje) *je izdal skupni pastirski list proti reformi zakona in proti svobodni šoli*, ki se je bral po katoliških cerkvah dne 2. decembra 1906.

Češki svobodomiselniki so izdali nasproti pastirskemu listu odgovor, iz katerega navajamo glavne misli, želeč, da nastopajo tudi napredni Slovenci za svobodo zakona in šole.

Preostanek srednjeveške cerkvene moči je vpliv cerkve v zakonskem pravu naše države. Tega vpliva nimajo več Anglija, Nemčija, Francija, Italija, Španija, Ogrsko. Jezus sam je v slučaju prešestvovanja naravnost priznaval razdružljivost zakona (Mat. 19, 9). Cerkev se sploh drži Jezusovega nauka v toliko, v kolikor ga potrebuje za svojo korist. Saj je Sv. pismo v izvirniku ali v necerkvenem prevodu prepovedana knjiga kakor Voltaire ali Zola; samo bogoslovci, in še ti pogojno, ga smejo brati!

Kjer je katoliški cerkvi v korist, tam sama razporoko priznava in podpira. Po cerkvenem pravu velja t. zv. *privilegium Pauli* ali *privilegium fidei christianae* (predprava krščanske vere). Ako se je n. pr. žid dal krstiti, lahko opusti svojo židovsko ženo (brez ozira na otroke) in se poroči s kristjanko, čeprav mu prva žena še živi. Veljavno sklenjen zakon se lahko loči, ako zakonca še nista telesno občevala, s papeževu dispencijo in pri redovniških obljubah tudi brez dovoljenja drugega zakonca. Sicer je pa cerkev imenitnim osebam (vladarjem) zelo velikokrat na uslugo, proglašajoč nerazdružljive zakone za neveljavne.

Zakaj je zakon samo za navadne ljudi zakrament, vir milosti, za duhovnike bi bilo to onečaščenje? Celibat je politična ustanova, da loči duhovnika od domačega prebivalstva in ga tem trdneje naveže na Rim in papeža. Ravno zato, ker duhovniki ne živijo v zakonu in ga ne poznajo, ker ali nimajo otrok ali jih ne priznavajo in ne smejo priznavati, nimajo tudi pravice, da bi odločevali o zakonu. Ako hočejo reformovati rodbino, naj najprej reformujejo svoje razmerje do žene in do svojih otrok.

Potem bodo bolje umevali zakonsko življenje in vedeli, da srečni zakon ostane nerazdružljiv za vedno in brez cerkvene sankcije. Pri razporoki pa se gre le za nesrečne zakone, kjer se zakonca prepirata, mučita in si strežeta po življenju, kjer grozi zlasti otrokom neizogibna telesna in npravna propalost, če taka zakonska morata skupaj živeti. Kjer ni vzajemne ljubezni in pomoči, kar je temelj zakona, tam ni zakon nič vzvišenega in dobrega, marveč vir neštevilnih muk in pregreh. Duhovnik seveda o vsem tem ne sme nič vedeti, zanj je odločilna sholastična formula.

O razdružljivosti in nerazdružljivosti zakona naj v prvi vrsti sodijo zakonci sami, zlasti tisti, ki poznajo njegove senčne strani iz lastne izkušnosti. Izmed stotisočev sodnijsko ločenih jih je samo na Dunaju nad 20.000, ki imajo svoje društvo in svoj list „Ehereform“. Ti naj so zaradi sholastičnih formul obsojeni brez svoje krivde k mimosakonskemu življenju!

Iz istih vzrokov zanikujemo duhovščini pravico do odločevanja o vzgoji mladine. Dokler ne ravnajo človeško s svojimi lastnimi otroki, dvomimo, da imajo resnično skrb za tuje otroke. Šola naj vceplja mladini servilno poslušnost in strah pred duhovsko in posvetno gosposko! Nesreča v Lerchenfeldski cerkvi na Dunaji, kjer je bilo pri nastali paniki okrog 20 otrok do smrti pomandranih, popolni nedostatek predpisanih varnostnih naredeb, nedostatek gorkote v cerkvi itd., to so nevarnosti, ki prete mladini iz dosedanje prakse versko-nravnne vzgoje.

Hočemo svobodo v življenju, v šoli in v veri. Kar nam državni osnovni zakoni zagotavljajo, samo to hočemo: da se ne bi smelo nikogar, tudi otroka ne, siliti (s kaznimi itd.) k verskim opravilom; nasprotno pa se tudi ne sme nikomur braniti, da izvršuje svoja verska opravila. Ne Boga, ampak vas, duhovščina, hočemo odstraniti.

Strokovno izobražen učitelj ne more sodelovati z duhovnikom, ki nasproti resnicam nove dobe stavi tisočletne bajke in primitivne pravlјice Babilona in Judeje in ki vsečloveško ljubezen mori s konfesionalno nestrpnostjo.

Da je rimska hierarhija proti napredku v posvetnih vedah, to ni neosnovana trditev. Med prepovedanimi knjigami, ki jih katoličan ne sme brati pod kaznijo cerkvenega izobčenja, so n. pr. tile novodobni misleci: Bakon Verulamski, Buckle, Comte, Descartes, Diderot, Montesqueu, Hume, Kant, Locke, J. St. Mill, Spinoza; med pesniki: Balzac, Dumas, Flaubert, da, i pobožni Lameais, Mickiewicz in Milton! (Kako je postopala slovenska dr. Mahničeva struja n. pr. z umrlim Simonom Gregorčičem, ki ga sedaj hinavsko hvali in povzdiguje!) Vsa novodobna filozofija je na indeksu! Cerkev se seveda prilagodi razvoju, kadar se že mora. Sprejela je nauk Galileija, jezuit Wasman je celo pripravljen priznavati Darwina — seveda šele danes, ko bi se že otroci smejali, če bi še vedno vztrajala na starem stališču.

Pastirski list pravi, da se bori za „državni red“. Kaj je duhovščini za državni red in za posvetno, „od Boga postavljeno“, gosposko, vidimo sedaj v Franciji. Poslušnost državi priporoča vernikom le tam, ako ta država poprej posluša njo, sicer se upira postavam države, kjer biva, kajti njena prava država je v tujini.

To je odgovor skupnemu pastirskemu listu avstrijskega episkopata.

Književnost.

Junaki. Epske pesnitve. Napisal A. Aškerc. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1907. 170 strani. Obseg: Knez Volkun, zgodovinski prizor iz osmega stoletja. — Knez Ljudevit, zgodovinska rapsodija iz devetega stoletja. — Rópoša in Kruci, zgodovinska romanca iz let 1704—1746. — Kralj Matjaž, narodna pravlјica (v stihih).

Nad vse težavno je, objektivno pisati o novejših Aškerčevih delih. Ni da bi Aškerčevi Zlatorog, Trubar, Mučeniki in končno njegovi Junaki ocenjevalcu delali preglavice radi kakršnihkoli notranjih težkoč. To ne. Težkoče, ki se ima

z njimi boriti objektivna kritika, so povsem zunanje. Iskati jih je pred vsem v ugledni, veličastni poziciji, ki jo Aškerc pri svojih resnično eminentnih zaslugah na polju slovenske poezije zavzema ne samo v slovenski, ampak tudi v vsej jugoslovanski literaturi. Ta njegova z zaslugami priborjena veličastna pozicija poročevalcu maši grlo in veže roke, da ne govori povsem objektivno, kakor mu to velevali prvi postulat vsacega resničnega ocenjevanja, svoboda. Drugič pa je iskati vir tej vezanosti v subjektivnem razmerju, v katero stopi vsak poročevalec napram Aškercu, kakor hitro je javno izrekel svojo sodbo o njem, ne, o njegovem delu. In to subjektivno razmerje je vedno kočljivo, da celo nad vse neprijetno utegne postati. To smo videli, ko se je med Aškercem in prof. dr. Tomiškom razvila tista znana „estetiška“ pravda radi Trubarja, iz katere je bilo jasno posneti, da se Aškerc od kritikov ne da kar tako napasti, da se marveč postavi v krepko parado in da tudi krepko udrihne nazaj na svojega „sovraga“. In tako je resnično nad vse kritično, kritično pisati o Aškercu, kajti z ene strani se boriti proti njegovemu ugledu, ki stori, da objektivni poročevalec le iztežka najde človeka, ki bi mu verjel brez obotavljanja, in z druge strani se mu je bati odija od strani pesnika in njegovih oboževalcev, ki v objektivnem kritiku ne vidijo drugega kot svojega sovražnika in brezobraznega blatitelja.

In vendar bo treba preskočiti tudi te zapreke, ako hočemo opravičeno trditi, da je v nas še zdrave kritike in da nismo iz samega bizantinstva padli nazaj v tisto brezkritično dobo, ko se je iz principa moralo hvaliti vse, karkoli je ta ali oni ugledni prvak na oltar domovine položil kot poet.

Stališče, ki ga sedaj zavzema naša kritika specijelno tudi napram Aškercu, je nevzdržljivo. Kajti to stališče je nepošteno, ker je neodkritosrčno. Za hrbtom se Aškercu obilo prereka, za javnost pa, kateri so kritike kot vzgajajoč faktor v prvi vrsti namenjene, se pišejo tirade. Istina pa je, da z njegovimi deli počenši z Zlatorogom nihče ni mogel biti resnično zadovoljen, kaj šele, da bi bil zanje navdušen, ker je istina, da se ta najnovejša Aškerčeva dela z njegovimi prejšnjimi deli niti izdaleka ne morejo meriti.

Sicer je za moje estetiško naziranje povsem vseeno, ali sem z njim osamel ali je še kaj drugih literaturo uživajočih Slovencev na moji strani. Vendar pa ne prikrivam, da me veseli imeti zavest, da v svojem boju za pošteno in odkritosrčno kritiko tudi napram Aškercu nisem osamel, ker je pretežna večina slovenskih literarnih krogov z menoj istega mnenja, da znane tirade o dovršenosti označenih Aškerčevih del niso bile prav nič na mestu, prvič ker si po vsej krivici nadevajo lice kritičskih poročil, dočim so v resnici le iz klikarskega bizantinizma vzklike cvetke hinavstva; drugič ker take vrste kritike zavajajo čita-joče občinstvo k čisto popačenim estetskim nazorom in vrednotam; tretjič ker je v njih nevarnost, da pride samostojno sodeč človek do prepričanja, da smo Slovenci brezkritična mladež, ki ji je brezpogojno dobro vsako jabolko, bodisi dozorelo ali zeleno ali črvivo ali gnilo, in naposled, ker morejo taka brezkritična poročila provzročiti še to, morda največje zlo, ki naši literaturi nikakor ni tuje:

da namreč dotični toli proslavljeni avtor izgubi vsakršno avtokritiko in stvarja in izdaja stvari, ko bi bilo za njegovo preje po vsej pravici blesteče ime bolje, da jih ni ustvaril, še manje pa izdal. Takšna nekritična kritika je zavedla in tem potem direktno ubila Koseskega, za njim pa še marsikoga drugega. Kritika, ki vrši svoj posel na tak čisto zavožen način, nikdar ni izpolnila svoje prave naloge: umetniku biti krepka opora takrat, kadar si išče svojih potov, občinstvu pa biti pravi, verni tolmač avtorjevih misli in stremljenj in vzgojevateljica estetičnih čutov čitajoče mase.

Uvidevajoč vso pogubnost, ki je neobjektivni kritiki lastna, in pa ker se mi je studila grda neodkritosrčnost, ki je govorila in pisala tiste tirade, sem sklenil storiti, kar je edino pošteno: spregovoriti o novih Aškerčevih umotvorih odkrito besedo. Pa ni šlo tako lahko, ravno radi tistih „višjih“ ozirov, h katerim pa se vrhu vsega še pridružuje klikarstvo, ki ne more dopustiti, da bi se z njegovim varovancem govorilo drugače nego v slavospevih. In tako sem moral odlagati svoje besede od dne do dne, do danes. Sicer sem že nekaj pisal o Aškercu, o njegovih Mučenikih, — pa takrat sem moral govoriti z zastrtim glasom — tudi iz višjih ozirov.

Boj, ki ga hočem s tem započeti, kakor se to po sebi umeva, ne velja toliko pesniku Aškercu, kolikor njegovim kritikom, ali da se izražam še precizneje, naperjen je ta boj v prvi vrsti proti tistemu zistemu, ki naši kritiki vlada in ki ne dopušča objektivnosti. Aškerčevi novejši umotvori so mi le povod k temu boju, kajti baš njegovih novih del ocene so pokazale, kako nezdrava je naša kritika, in baš na njem vidimo tudi, kako daleč more blagohotna, recte lizunska kritika (če je to sploh še „kritika“) zavesti celo može tako krepke individualnosti kakor je Aškerc.

Izvesti pa hočem ta boj na ta enostaven način, da pokažem v čisto svobodni besedi vse tiste rane na telesu Aškerčevih najnovejših umotvorov, ki jim odvzemajo višje vrednote, da dokažem, da pred objektivno kritiko nova Aškerčeva dela ne zaslužijo niti priznanja, kamoli takih tirad, kakršne smo o njih ponovno čitali. Osmešiti lizunsko bizantinsko kritikarstvo — to je moje bojno orožje in prav za trdno se nadejam, da zmagam, zmagam v prid resnične kritike, in nič manje v prid pesniku samemu, ki mu očitvidno nobena stvar ne more škodovati bolj, nego mu škoduje hinavsko hvalisanje.

„Naši Zapiski“ so edino torišče, kjer ni zabranjena svobodna beseda. Zato morem odkrito vabiti vsakogar, ki se čuti sposobnega, na sodelovanje v tem boju proti strankarstvu in klikovstvu v kritiki, bodisi njegovo politiško naziranje tako ali enako. Za literarnokritični predel tega lista to ne prihaja v poštev. Kar se zahteva, je edino le odkritosrčna poštenost.

Iz naše kritike mora izginiti neodkritosrčnost, bojazljivost in klikarstvo; ravnotako se mora literarna kritika povzpeti nad strankarstvo — šele potem bo naša „kritika“ res postala kritika. Koliko gorja more provzročiti strankarska

kritika, tega smo se najtužneje zavedli ravno zadnje dni, ko smo plakali ob odprti gomili Gregorčičevi. Zlomiti kopje strankarske kritike, to bodi naše geslo!

Fr. Kobal.

Gledališka kritika v „Slovenskem Narodu“.

Gledališko kritiko je v dobi stare Čitalnice čisto na novo uvedel „Narodov“ urednik Malovrh. Za njim so pisali gled. poročila sicer izven uredništva stoječi, vendar pa od uredništva naprošeni gospodje Bežek, Štritof in drugi, ki pa so svoje posle vsak hip odlagali, tako da je moral kritiko vsak hip zopet oskrbovati isti Malovrh. Pozneje je uredništvo naprosilo Gangla za poročevalca, in ta je pisal kritiko skozi več let. Na njegovo mesto je po uplivanju intendanta Hubada prišel Domicelj, vendar pa je tudi tega, sicer sporazumno z intendanco, določilo uredništvo. Kot njegovega naslednika je uredništvo izbralo J. C. Oblaka, za tem pa je kritiko zopet oskrboval Malovrh sam do tistega dne, ko je nastal znani konflikt z igralci pri Roži. Vsled tega konflikta je M. gledališko kritiko definitivno odložil in dramatičnemu odboru pisal, da naj le-ta določi kritika, ker on neče, da bi se moglo domnevati, da utegne uredništvo baš vsled tistega konflikta postopati pristranski. Takrat se je torej prvič zgodilo, da je kritika iskal dramatični odbor sam. In ta je hotel kot kritika „Narodovega“ sourednika Pustoslemška, česar pa Malovrh v konsekvencijah svojega stališča ni mogel dopustiti, baš ker je P. sam član istega uredništva, ergo Malovrhovi cenzuri podvržen. In tako je odbor za gledališkega poročevalca za „Narod“ pridobil Kobala, katerega je „Narod“ kot takega sprejel, prepuščajoč mu povsem svobodne roke. Ko pa je Kobal svoj posel vsled sporov nenadoma odložil in se dramatični odbor ni prav nič pobrigal za to, da poišče novega kritika, „Narod“ pa brez gledaliških poročil ni mogel ostati, določil je Malovrh brevi manu urednika Pustoslemška za kritika. S svojo nebriznostjo pa je izgubil dramatični odbor od uredništva dano mu pravico, samostojno izbirati poročevalca. Ker P. nikakor ni hotel vnovič prevzeti posel kritika, si je uredništvo letos hotelo poročevalca izbrati izven uredništva, in sicer (kar je doslej bilo združeno) posebej za opero in posebej za dramo. Tačas pa je na urednika Malovrha že došlo pismo Govekarja, v katerem kot intendant priporoča dvoje gospodov za poročevalca. Malovrh odklanja oba predlaganca, češ da je tako razmerje, da bi intendant sama nastavljal svoje poročevalce, prekoruptno in da treba takim nezdravim razmeram narediti konec. On da torej odklanja predlaganca, in da si že sam poišče poročevalce. Dan pred otvoritveno predstavo pa dobi Malovrh iz pisarne šefredakterja „Slovenskega Naroda“ obvestilo, da je glede „Narodovih“ poročevalcev že vse v redu: intendant Govekar je pisal šefredakterju „Slovenskega Naroda“, da sta se on in Malovrh glede kritikov že sporazumela — dočim je bila istina ravno nasprotno. Vsled te intrige je uredništvo dobilo ukaz od zgoraj, da sprejmi kot poročevalca od Govekarja predlagana gospoda, in to se je zgodilo. Urednik Malovrh je iz tega izvajal posledice in kritikov — seveda ni hotel pripoznati kot „Narodovih“ kritikov. Govekar je uvidel, da je bil svojo intrigo vendarle prenarodno izvedel, in je zato, takoj ko je zaznal, kakšno stališče zavzema v tem vprašanju Malovrh, temu, seveda že post festum, pisal, da se kot kritika predlagata Fr. K. in P. K. Pa je zvonil po toči, ko je bila situacija že gotova. Uredništvo kritikov F. K. in P. K. toliko časa ni hotelo pripoznati kot svoja poročevalca, dokler po Govekarjevem odstopu od novega intendanta Juvančiča ni dobilo uradnega obvestila, da intendant preključuje samolastno nastavljanje kritikov od strani intendance in da prepušča „Narodu“, naj ukrene, kakor želi sam. Kritika P. K. in Fr. K. pa sta slej kot prej ostala na svojem mestu.

To torej je povest o Narodovih kritikih, ki jo priobčujem radi tega, ker je v marsikaterem pogledu prav zanimiva in pa še iz nekega drugega vzroka, ki ga v posebnem poglavju razložim v pribodnjem letniku in ki bo imel naslov: „O korupciji slovenske gledališke kritike.“ Slavnemu uredništvu pa mojo srčno zahvalo, da mi je blagohotno prepustilo prostor na svojih nevtralnih tleh.

Fr. Kobal.

